

Pietro Stancovich i Barban u Kandlerovom listu „L'Istria“ (1846. – 1852.)“ (169–197) Slaven Bertoša podrobno analizira časopis *L'Istria* koji je izdavao arheolog i povjesničar Pietro Kandler. U časopisu se spominje Barban u tri navrata, a autor minuciozno analizira svaki zapis. Na kraju teksta donose se i hvalevrijedni prijepisi članaka. Iva Kolić autorica je rada „Iz rukopisne ostavštine Petra Stankovića: izbor pisama“ (198–217). Nekoliko analiziranih pisama svjedoči o različitim aspektima Stankovićeva života, liječenju i pribavljanju knjiga. Vesna Pešić i Eduard Pavlović autori su rada „Moguća uloga zavičaja u profiliranju izuzetne osobnosti: eventualna potkrjepa Zrenja kao mogućeg mjesta rođenja svetog Jeronima“ (218–228), u kojem se raspravlja o mogućnosti rođenja sv. Jeronima u Zrenju. „Poginuli vojnici s Barbanštine u Prvom svjetskom ratu prema službenom popisu gubitaka C. i kr. Ministarstva rata (1914. – 1918.)“ (229–249) rad je Roberta Matijašića i Deana Krmca napisan u sklopu projekta izrade popisa imena Istrana poginulih u Prvom svjetskom ratu. Iz teksta proizlazi da je stanovništvo Barbanštine dalo veliku žrtvu u tom sukobu, kada su Barbanci ponajviše bili unovačeni u 97. pješačku pukovnicu. Stipan Trogrlić autor je posljednjega rada „Političke prilike u Općini Barban od 1919. do 1921.“ (250–265), u kojem donosi informacije o političkim zbivanjima u vrijeme vojne vlasti i potpisivanja Rapalskoga ugovora.

Kvalitetom radova, grafičkoga oblikovanja i predanošću kojom uredništvo, a osobito glavni urednik pristupa izradi *Barbanskih zapisa*, ovaj se zbornik predstavlja kao važan čimbenik u istraživanju lokalne povijesti. Svakako je njegova uloga vrlo poticajna kako mladim, tako i već afirmiranim istraživačima povijesnih i njima srodnih disciplina.

Marko Jelenić

Dvegrajski zbornik, br. 4, zbornik radova znanstvenih skupova „Crtice iz povijesti Kanfanarštine“ 2016. i 2017., gl. ur. Marko Jelenić, Kanfanar: Općina Kanfanar / Udruga za očuvanje i promociju nasljeđa – Dvegrajci, 2018., 287 str.

Nastavljajući tradiciju iz prethodnih godina, Općina Kanfanar i Udruga za očuvanje i promociju nasljeđa Dvegrajci tiskale su četvrti *Dvegrajski zbor-*

nik, u kojem se nalazi 14 priloga devetero autora, predstavljenih 2016. i 2017. na znanstvenim susretima *Crtice iz povijesti Kanfanarštine*.

Nakon predgovora glavnoga urednika Marka Jelenića, objavljen je program navedenih skupova koji su održani u Domu mladih u Kanfanaru.

Zbornik započinje kratkim radom Antona Medena o kulturi megalitske gradnje na području Općine Kanfanar od prapovijesti do danas. Iako je megalitska gradnja u svijetu prisutna na mnogo lokaliteta, a neki su od njih čak i vrlo dobro poznati (primjerice, Stonehenge u Velikoj Britaniji te Uskršnji otok na Pacifiku), interesantni su svakako, mada mnogo skromniji, i nalazi u Istri. Prilog je obogaćen nizom fotografija koje je autor napravio tijekom svojih terenskih obilazaka ostataka zidova na prapovijesnim lokalitetima Karaštak, Maklavun, Morozola, Parentin, Baštija, Veli Bataljevac i dr.

Slijedi prilog istoga autora o dvigradskim granicama u Istarskom razvodu, gdje se donose određena nova saznanja. Istarski je razvod znamenita srednjovjekovna listina koja predstavlja jedan od najznačajnijih dokumenata istarske povijesti uopće. Analizira se tekst listine te se njezin sadržaj predstavlja preko pronađenih lokaliteta na terenu. Posebice je interesantna stijena Baba, smještena na tromeđi Dvigrada, Sv. Lovreča i Kringe. Autor se pita hoće li se još uopće naći neko obilježje koje Istarski razvod spominje jer vrijeme čini svoje, a oznake nestaju. I ovaj je prilog obogaćen vrijednim slikovnim prilozima koje je autor prikupio tijekom terenskih obilazaka.

Milena Joksimović i Darko Komšo opisali su crkvu sv. Sofije u Dvigradu prema spisima o vizitaciji biskupa Agostina Valiera Porečkoj biskupiji. Naime, koncem 1579. i tijekom 1580. navedeni je velikodostojnik po nalogu pape Grgura XIII. obišao biskupije na području Istre. Spomenuta vizitacija opisana je u opsežnom korpusu dosad neobjavljenih spisa koji sadrže vrijedne podatke za poznavanje povijesti Istre. U okviru posjeta Porečkoj biskupiji, biskup Valier i njegovi suradnici posjetili su i Dvigrad. Spisi donose iscrpne podatke o tamošnjoj crkvi sv. Sofije, njezinoj imovini, prihodima, inventaru i crkvenoj opremi te popis svećenika koji su u njoj služili. Navode se i mjere koje su predložene za poboljšanje stanja. Autori zaključuju da je tekst u spisima o Valierovoj vizitaciji najstariji sačuvani opis te crkve koja je danas u ruševinama.

Sljedeći je prilog Jakova Jelinčića o vizitaciji Župe Dvigrad. Daje se prikaz kanonske vizitacije koju je 29. i 30. travnja 1649. u Dvigradu obavio tadašnji porečki biskup Giambattista Del Giudice. Najprije se iznose

ispitivanja župnika i ostalih kanonika koji su pripadali kolegijalnom dvigradskom kaptolu, a zatim zapisnik o vizitaciji kolegijalne crkve sv. Sofije i ostalih tada postojećih crkava na tom području. Prilog daje novi prinos poznavanju problematike vizitacija u Istri.

Slaven Bertoša analizirao je izvješće istarskoga generalnog inkvizitora Girolama Bragadina od 6. srpnja 1651. o stanju na području drevnoga kaštela Dvigrada. U drugome dijelu rasprave Bragadinovo izvješće od 12. kolovoza 1651. donosi dodatne podatke o stanju na dvigradskome području. Izvješće potvrđuje tadašnje postojanje i uspješan rad fontika u Motovunu, Vodnjanu i Piranu. Zanimljivo je bilo i pitanje novopristiglih Morlaka, o kojima je brigu vodio rašporski kapetan. Od njih se tražilo da napuste turske vjerske običaje i prihvate one katoličke, a u suprotnom će ih se prisiliti na odlazak.

Anton Meden potom piše o krštenoj djeci nepoznatih roditelja, nepoznatoga oca te onoj nezakonitoj u kanfanarskoj župi krajem XVII. i tijekom XVIII. stoljeća, i to prema podacima iz Matične knjige krštenih Župe sv. Silvestra u Kanfanaru. Donesen je i njihov kronološki popis.

Idući članak istoga autora obrađuje slučajeve ubojstava u dvigradskoj općini, također na temelju podataka iz navedene matične knjige, za razdoblje od početka XVII. pa do tridesetih godina XVIII. stoljeća.

Marko Jelenić čitatelje upoznaje s duhovnim svijetom i svakodnevicom u biskupijskim vizitacijama Kanfanarštine u XVIII. i početkom XIX. stoljeća. Analiza arhivske građe pokazuje da je interes vizitatora najviše bio posvećen pitanjima poznavanja vjere i moralne discipline, kako klerika tako i laika, kao i materijalnom stanju župe. Podaci do kojih se došlo ukazuju na narušeni moral klera, derutno stanje crkava, ali i teško materijalno stanje u kojem se župa našla.

Sljedeći rad istoga autora odnosi se na smrtnost na Kanfanarštini između 1826. i 1839. Ističe se činjenica da je to razdoblje karakteristično po stabiliziranju demografskih trendova te da nam mikroskopska analiza omogućuje bolji uvid u šira demografska kretanja na području Kanfanarštine, ali i bolje razumijevanje ritmova života u vrijeme krize. Nakon provedene detaljne analize matičnih knjiga, vidljive su značajne varijacije u kretanju stope mortaliteta – velik porast stope mortaliteta zabilježen je 1826. i 1839. No, zaključuje autor, ove kratke epizode kriza ipak nisu teže narušile demografske ritmove u životu stanovništva.

Iva Kolić obradila je epidemiju kolere u Kanfanaru 1855. Pritom je naglasila činjenicu da je kolera u Istri bila prisutna u više navrata od 1835. do 1915., ali je Kanfanarštinu zahvatila samo 1855. Proširila se relativno brzo, a kulminirala je od 24. kolovoza do 6. rujna. Te je godine kolera u Župi sv. Silvestra odnijela 36 života, dok je broj zaraženih bio dvostruko veći. U vrijeme epidemije gospodarstvo cijeloga kraja imalo je nenadoknadle štete ne samo zbog gubitka radne snage već i zamiranja gospodarske djelatnosti jer se kolera javila u trenutku kada su seljaci bili zaokupljeni radovima na polju. U takvim se okolnostima izgubljeno stanovništvo moralo što prije nadoknaditi, a to se činilo ponovnim ili ranijim ženidbama te novim porođima u nadolazećim godinama.

Slijede dva članka Josipa Orbanica. Prvi čitateljima predstavlja tehničko i graditeljsko nasljeđe željezničke stanice Kanfanar, pri čemu je naglasak na objektima i opremi koji predstavljaju početno i starije razdoblje razvoja željeznice u Istri. Autor naglašava da se očuvalo više originalnih dokumenata, kao što su nacrti pruge, stanje željezničke stanice s uređajima i objektima te vodovodne instalacije na stanici. Rad je obogaćen mnogobrojnim slikovnim priložima: autorovim fotografijama s terena, ali i faksimilima iz njegove privatne arhive.

Drugi se tekst odnosi na vodoopskrbu željeznice između Kanfanara i Rovinja. Prikazan je opći osvrt na vodoopskrbu istarskih željeznica i istaknuto da su ključnu ulogu za opskrbu lokomotiva za vuču vlakova imale vodne stanice Divača, Hrpelje-Kozina, Rakitovac, Roč, Cerovlje, Kanfanar, Vodnjan, Pula i Rovinj. Vodna stanica Kanfanar (Draga) bila je najzahtjevnija na istarskoj pruzi jer je trebalo svladati veliku visinsku razliku od oko 150 m po vodovodu dužine 3,75 km. U Rovinju se na početku koristila voda iz obližnjega sabirnika, a kasnije se prešlo na javni vodovod. Za opskrbu pitkom vodom na stanicama i čuvarnicama koristile su se tipske zidane cisterne u koje se prikupljala kišnica. I ovaj je rad obogaćen mnogobrojnim slikovnim priložima – autorovim fotografijama s terena, ali i faksimilima iz njegove privatne arhive – kao i sjećanjima nekadašnjih i sadašnjih žitelja Kanfanara i njegove okolice.

Zbornik završava radovima Antona Medena i Fulvija Madotta o mjesnom župniku Marcu Zelcu. Medenov tekst donosi kraći pregled djelovanja kanfanarskoga župnika u međuratnom razdoblju i tijekom Drugoga svjetskog rata. Razmatra se njegova smrt te razlozi koji su do nje doveli, ali i

njegove neosporne zasluge tijekom ratnih godina. Za ovaj se rad autor koristio Arhivom Župe Kanfanar, radom svećenika Zorka Ritoše objavljenom u zborniku *Kanfanar i Kanfanarština* (Kanfanar 1998.) te prijevodom Zelcova pisma koje je naručio svećenik Antun Nižetić.

Madotto također prikazuje život i rad don Marca Zelca – rekonstruira događaje tijekom Zelcove službe u Župi Kanfanar, a osobito o Kristovom ukazanju, početku Drugoga svjetskog rata i župnikovoj ulozi tijekom tih burnih godina. Naposljetku autor donosi prijepise arhivskih dokumenata koji trasiraju moguće razloge koji su doveli do Zelcove smrti. Rad je obogaćen mnogobrojnim slikovnim priložima.

Stilski uređen na jasan, čitljiv i pregledan način, s izlaganjima koja teku logičnim slijedom, zbornik – kako je već istaknuto – predstavlja tradiciju u kanfanarskom izdavaštvu, što dovoljno govori o njegovom nedvojbenom stručnom prinosu i društvenoj potrebi.

S obzirom na činjenicu da je Kanfanarština kraj vrlo bogatoga kulturno-povijesnog nasljeđa koje valja otkriti, upoznati, proučiti, a potom valorizirati i predstaviti javnosti, okosnicu djelovanja Udruge za očuvanje i promociju nasljeđa Dvegrajci čini upravo znanstveno istraživanje te problematike, a *Dvegrajski zbornik* je časopis koji o tome ostavlja trajan pisani trag za sadašnja i buduća pokoljenja.

Kako je to i istaknuto u predgovoru glavnoga urednika, časopis je koncipiran interdisciplinarno te okuplja znanstvenike i stručnjake različitih profila koji proučavaju i istražuju taj dio Istre. Kao kvalitetna znanstvenostručna publikacija, posebnu pozornost pridaje objavljivanju radova sastavljenih na temelju analize izvorne arhivske građe koja je u zborniku od samoga početka uvijek dobro zastupljena. Četvrti svezak sadrži osam izvornih znanstvenih i šest stručnih priloga.

Naposljetku, ne smije se zanemariti ni činjenica da udruga Dvegrajci, a i uredništvo zbornika (posebice glavni urednik), već godinama surađuju s nizom znanstvenih i stručnih ustanova u Istri i izvan nje.

Slaven Bertoša